

A helyi média fejlődési lehetőségei*

Zsolt Péter

Bevezetés

A nyilvánosság hármasszögének tere

A közösségi média (social media), a kisközösségi alulról szerveződő médiumok (community media) és az önkormányzatok által támogatott helyi nyilvánosság különböző súlypontváltozásait tárgyaljuk. Ezúttal kihagyva a social media (Facebook, X, LinkedIn stb.) nyilvánosságot építő és romboló tendenciáinak bemutatását, melyről sok elemzés olvasható (Merkovity 2018). A kisközösségi rádiózás a helyi nyilvánosság felfutási lehetőségeire gyakorolt hatását, valamint önkormányzati támogatását vesszük górcső alá.

A nyilvánosság elemzését egy univerzális modellel kezdjük. Modellünk előzményeit Jürgen Habermasig vezethetjük vissza, aki megkülönböztette egymástól a valódi nyilvánosságot a reprezentatívától. Utóbbi alatt a politikai propagandát és a reklámokat értette, míg az előbbin, a valódi nyilvánosságon a közügyekről szóló kommunikációt (Habermas 1993). A mi modellünkben a nyilvánosság tere három pólusra feszíthető ki. Ez a tér meghatározza a motivációkat és a lehetőségeket. Az egyik pólus a propaganda. Ezt leegyszerűsítve úgy definiálhatnánk, hogy a hatalomban tartás/megbuktatás bináris kódja alapján válik érzékennyé a tartalomelőállító, hasonlóképp ahogy Niklas Luhmann (2008) képzelet el a politikai alrendszer logikáját. (Nála a politikai alrendszer kommunikációjában a hatalomba menni/ellenzékekben maradni bináris kód az, amire egyedül érzékeny az, aki a politikában van.) Szabatosabb meghatározásban Jowett és O'Donnell-t idézi McQuail: „a propaganda szándékos és módszeres kísérlet a percepció alakítására, a gondolkodás

manipulálására és a viselkedés irányítására egy olyan válasz elérése érdekében, mely előmozdítja a propagandista kívánt szándékát” (McQuail 2015: 647). Ugyanakkor termékgyártók, a reklámok is ezen a nyilvánossági póluson találhatók. Lehet ezt értéksemlegesen szemlélni, noha általában negatív konnotációban kerül elő. Bármilyen furcsának hat egy egészségügyi vagy környezettudat-formáló propaganda azt mutatja, hogy maga a fogalom önmagában értéksemleges.

A másik pólus a serious-hagyományos média és az általa teremtetett nyilvánosság, melyben professzionális újságírók hírérték alapján szelektálnak és elválasztják egymástól a véleményt és a ténnyt. Ezek a típusú szerkesztőségek általában a konfliktusokra fókuszálnak. Az esetek többségében nem mennek tovább, megelégszenek azzal, hogy bemutatnak valamilyen problémát, igazságtalanságot, hiányt stb. A konfliktusfókusz a nyilvánosság terének egy igen fontos súlypontja, amiből nem következik, hogy a klasszikus médiát csak ez határozná meg. Olykor beszámol sikerekről és a kis színesekben oroszláncölykök születéséről az állatkertben. Viszont az állítható, hogy ehhez a pólushoz gravitál. Még az is elválasztást igényel, hogy a hagyományos média nem csak a serious, hanem a bulvár, megint más az arculata a kereskedelmi vagy a közszolgálati csatornáknak.

A tér harmadik része a megoldáskereső pólus. Tartalomelemzéssel ezt a fajta attitűdöt leggyakrabban a nem kereskedelmi és nem közszolgálati, tehát a harmadik típusú médiumoknál találhatjuk meg. Ezeket civilek „üzemeltetik”. A civilek, amikor belépnek a nyilvánosságba, gyakran egy általuk fontosnak tartott problémával teszik ezt, de ha szerveződnek, akkor mindig keresik a felvetett problémájukra a megoldását is. Nem állnak le a probléma felmutatásával, ahogy azt általában a kereskedelmi média teszi és a propagandánál sem, amibe gyakran az állami médiumok csúsznak. Kitartóan lobbiznak ügyük érdekében, legyenek akár helyiek, akár országosak. Gondoljunk a környezetvédelemre, az iparosításhoz való viszonyra, a közlekedésre, a helyi településszerkezet alakítására vagy csak valamilyen hobbitévékenységre. Ha mondjuk egy civil közösség úgy gondolja, hogy a fő probléma, hogy atomizáltan élnek a környék lakói, nem fognak megállni itt, közösségsszervezőket hívnak, hogy megmozgassák az állóvizet. Problémákat keresnek, aminek megoldási projektjein keresztül aktivizálnak (Alinsky 1971).

Modellemben a három nyilvánossági pólusban mozognak a nyilvánosság ágensei (a médiacégek, a pártok, a kormány, NGO-k, szakszervezetek, vallási csoportok, reklámozók, a közösségi média aktív tagjai) és ezek különbözőképp jellemezhetők a fenti térben. A közösségi médiában megszólaló állampolgárok például mondhatják a magánvéleményüket, de lehetnek propagandisták is. A klasszikus mediaszerepben lévők felkarolhatnak megoldásokat és válhatnak véleményvezérré, de lehetnek bértollnokok is. Különböző szabadságok és kiszolgáltatottságok érhetők tetten, és nem egyszerűen a kifizető okoz függést. A függés oka sokkal inkább a kifizetés leállításával való fenyegetettség. Ez egy lényeges szempontja a helyi nyilvánosság önkormányzatok általi viszonyrendszerének, amire cikkünk végén szeretnénk is ráirányítani a figyelmet.

A civil tartalomelőállító emancipatórikus küzdelme akkor válhat sikeressé, ha mind a fogyasztói társadalom propagandalogikájából, mind pedig a helyi hatalmat birtoklók hatalomban maradni kívánó érdekeitől függetlenedni tud. Ebben az esetben lesz csak mód arra, hogy a civilek kibontakoztassák azt a képességüket, hogy problémamegoldók legyenek. Empirikusan jól nyomon követhető, hogy civil együttműködések is kerülhetnek önkormányzati hatalmi pozícióba, de ez esetben a megoldásfókusz óhatatlanul torzul.

Először a civil rádiózás magyarországi alakulására térünk ki, mert mind az országos, mind a helyi civil médiumok már indulásukkor rendelkeztek a probléma-felvetés-megoldás pólushoz való gravitációval. Ugyanakkor ezek a szerveződések, mint látni fogjuk, a szabályozási környezet átalakulása miatt 2010 után hanyatlatni kezdtek, de ettől még az igény és ezen pólus vonzereje továbbra is létezik, és új megoldások felé tendálnak. Ilyet fogunk bemutatni az önkormányzatok nyilvánosság-demokratizálási lehetőségei kapcsán cikkünk befejező részében.

Módszertanunk interjúkészítésből és résztvevő megfigyelésből áll. A kisközösségi rádiózás jogi kereteinek magyarországi alakításában szerepet vállaló Hargitai Henriket interjúvoltuk meg, valamint Gosztonyi Gergelyt, aki médiajogász és szintén a kisközösségi rádiózás kutatója. Résztvevő megfigyelőként pedig civil aktivistaként magam is benne voltam több önkormányzat helyi sajtó fejlesztésében, valamint a Civil Rádióban is, ahol kipróbálásra került az amerikai típusú önszabályozó sajtótanács módszer. Cikkünk ennek tapasztalataiból is következtetéseket von le.

A kisközösségi rádiózás mint a civilek jó gyakorlatainak kihangosítója

Gosztonyi Gergely médiakutató – aki sokat tett a közösségi célzatú nyilvánosságfejlesztésért – kutatásából kiderül, hogy a 2007-es állapotok még egy stabil – több működő kisközösségi rádió – helyzetet mutatnak, aztán mind a szabályozás átalakulása miatt, mind pedig a megváltozott médiahasználat miatt a kisközösségi rádiók nehéz helyzetbe kerültek.¹ A közösségi rádiózás a csúcsidőszakban körülbelül 80 szabad rádió – azaz se nem közszolgálati, se nem kereskedelmi – sugárzott Magyarországon (Gosztonyi 2007). Ráadásul ezekben az években a közszolgálatnak is voltak körzeti stúdiói, melyek szintén megszűntek. Mára az új médiahatóság, a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság (NMHH) a helyi médiumok kategóriájába sorolja az önkormányzatok által finanszírozottakat, ezért a statisztika jól mutat – bár ez valami egész más már. Ráadásul még az önkormányzatok is gyakran elengedik a helyi tévét és rádiót, és inkább a saját lapjaikat finanszírozzák.

Az önkormányzatnak a fenti átalakulások miatt megnő a lehetősége és a felelőssége is aziránt, hogy működési területén strukturáljon egyfajta demokratikus nyilvánosságot.

¹ Tímár János pedig a szabályozóhatóság területén, az Országos Rádió és Televízió Testületben (ORTT) fejtett ki hasonló tévé(kenységet).

A kérdés az, hogy miként őrizhetne meg a helyi média a kisközösségi nyilvánosság erőnyeiből néhány dolgot – a kreativitást, a közösség aktivizálását, a megoldásfókuszot.

A kisközösségi vagy más néven szabad rádiókhoz Tímár János és Gosztonyi Gergely – e két életutat emeljük most ki, akik mélyinterjú kutatásunk interjúalanyai – másképp kapcsolódott. Tímár elsősorban politikai tanácsadóként, szakértőként a Fideszes majd később SZDSZ-es politikusnak, Molnár Péternek dolgozott. Molnár is szívén viselte a szabad rádiókat, de Tímár már a Tilos Rádió és a Hírközlési Felügyelet párbeszédénél is jelen volt. Gosztonyi Gergely pedig '97 után került közel a Civil Rádióhoz, ahol zenei műsorokat készített, majd a doktori fokozatát is a szabad rádiózás témakörében írta.

A rendszerváltás után a Tilos Rádió igyekezett megfelelni az új törvényi feltételeknek, ezért egy ideig nem sugárzott, befejezte korábban folytatott kalóztevékenységét. A törvényi keretek ('96-os médiatörvény) egy háromosztatú helyzetet hoztak létre. Gosztonyi ezt „unikálisnak” nevezi.² De például a '92-es médiatörvény tervezetbe, ami nulla szavazatot kapott, még kétosztatú volt a rendszer, és akkor még a rádiók kalózkodtak. Részben Molnár Péter politikai szívóssága is hozzájárult ahhoz, hogy nálunk kialakulhatott a háromosztatú rendszer.

Nemzetközi szintre kitekintve a kalózárádiók Angliában is befolyásolták a közszolgálati rádiók stílusát (Clark 2024). A BBC közvetlenebb és kritikusabb lett, nálunk viszont a szabályozásra hatott. A '90-es évek vége felé óriási jövőt jósoltak a közösségi rádiózásnak. Az általam készített interjúk alapján a korszellemnek megfelelően a frekvencia-gazdálkodó hatóság, az Országos Rádió és Televízió Testület (ORTT) megértette, hogy a nonprofit kategóriában nem fontos a hallgatottság mértéke. Más preferenciák fogalmazódtak meg. Például, ha egy adott területen korábban már két kereskedelmi médium működött, akkor a harmadiknak közösséginek, azaz szabad rádiónak kellett lennie. Gosztonyi Gergely szerint nem az a legfontosabb aspektusa a közösségi médiának, hogy nonprofit keretekben működik; a lokalitás, a témakörök, sokkal inkább lényegesek. Az akkor kialakuló kedvező szabályozási körülményeket azonban nem lehet eléggé kiemelni. Az ORTT pályázati keretekben működési és műszaki fejlesztési támogatásokat nyújtott és egyre inkább engedte az adók szaporodását. Eleinte csak a nagyobb lefedettségű (kb. 20–25 adó) támogatásáról lehetett beszélni 2000-től pedig már a nagyon kicsi vételkörzettel is lehetett sugározni. Igaz, az 1 km-es körzeti adásengedély óvatosabbnak bizonyult a kelleténél. A magyar hatóságok liberalizmusát ugyanakkor irigyelték a nyugati közösségi rádiót készítőik.

2002 is hozott pozitív fordulatot. Addig az ORTT megtehetette, hogy nem írt ki harmadik frekvenciát. 2002-től viszont, ha valaki 1 kilométeres körzetű adást akart, azt csak bejelentenie kellett a hatóságnak, hogy frekvenciát adjon. Tímár szerint ez még átgondoltabban is történt, mint mondjuk Olaszországban vagy Franciaországban.

² A Civil Rádióban elhangzott interjú, 2025. 03. 15. <https://cba.media/701483>

Az olaszoknál kaotikusabb volt, frekvenciák zavarták egymást, a franciáknál valamivel jobban oldották meg, ott egy sávot szabadítottak fel, és minden harmadik típusú adó csak ezen adhatott (Bajomi-Lázár 2000).

A hatóság támogató nyitottsága pozitív volt, ez igaz, de Gosztonyi Gergely szerint egy kis faluban lévő rádió, ha csak egy kilométerig adhatott, azzal nem érte el a falu határát. Az EPER rádió, az ELTE rádiója vételkörzete szintén csak az Astoriát érintette, mára az online térben megtalálta a helyét.

A magyarországi folyamatok nem csak azért lehettek liberálisak, mert a politikai szándék pozitív volt, hanem mert a körülmények is jól alakultak. Angliát már említettük, ahol a kalózárádiónak a legnagyobb presztízsű közszolgálati rádiózás szintjére, és ennek megfelelően a nyilvánosság egyenértékű szereplőjeként hatott. Olaszországban pedig egy sajátos hálózatba szerveződés jött létre (Gordon 2012), mely gazdasági és politikai befolyás alatt állt, ami a magyarra nem volt jellemző. Olaszországban végül 1992-ben a Mammi-törvénnyel legalizálták a kialakult helyzetet. Az addig illegálisan kapcsolódó kis rádióadók megkapták a kizárólagos frekvenciaengedélyüket (Bajomi-Lázár 2000). A közösségi rádiók Olaszországban felkeltették a szélsőséges pártok figyelmét, így efelé torzult a valódi közösségiség, míg nálunk inkább a közszolgálati és a kereskedelmi szféra felé kezdett terjeszkedett a politika. A politikai paletta minden szimpatizánsa benne volt a szervezetben (Bajomi-Lázár 2000). De hasonló erőnyeit szokta hangsúlyozni a Civil Rádió is, melynek a műsorkészítők közt nem a politikai szempont volt a lényeges, hanem a témaválasztás sokszínűsége.

Az ORTT az akkori politikai paletta mindegyik szereplőjét képviselve elfogadta, hogy a közösségi rádiózásban senki ne érzékeljen politikai veszélyforrást. Mivel azonban főleg az SZDSZ képviselte a közösségi rádiózás fontosságát, ezért Tímár Jánosnak mindig vigyáznia kellett arra, hogy e mögött ne vélelmezzenek SZDSZ érdekeket, ne lobbitevékenységként, hanem demokratikus elköteleződésnek fogják föl. A kialakuló magyar helyzetnek is voltak azonban kockázati tényezők. A biztos támogatási rendszer annak megszűntetésekor azonnal jelezte, hogy ahol nem alakult ki a pályázati kultúra, ott a fennmaradás is gyorsan kétségessé vált. Márpedig a kényelmes támogatási rendszerben ez többnyire nem alakult ki. A másik kockázati tényező megértéséhez történeti megközelítést alkalmazunk.

A Tilos Rádió 2003. december 23-ai esti botránya fordulópontra lett: amikor csak páran hallgathatták az adót, a művésznevének Barangó élő adásban azt hangoztatta – valószínűleg nem józan állapotban – hogy kiirtaná az összes keresztényt. A kijelentést az egyik bejelentő országos hírré tudta felfújni, s ezt a konzervatív sajtó is felkarolta. A végén közbotrányról, kommunikációelméletileg morális pánikról (Husztai-Szlama 2023) lehetett beszélni, megvalósult a politológia szakirodalomban gyűlöletbeszédnek nevezett jelenség (Pál 2004). Egy ittas riporter és egy őt figyelő pártaktivista propagandatevékenysége megváltoztatta a hazai médiaszabályozástörténetet, mert ez a szektor nem maradt tovább a radar alatt.

A propaganda meghatározására visszautalva nem csak a politikai megfigyelő és feljelentő akart véleményváltozást, hanem a Tilos Rádió Barangó nevű műsorvezetője is. Utóbbi viszont nem konkrét pártpolitikai célok érdekében, viszont mindketten valószínűsíthetően hatalomra kerülni/ellenzékben maradni bináris kód alapján kommunikálva.

Szükségszerű történéseknek volt tanúja a magyar demokrácia. Ott, ahol polarizálódik a politika, behatol a közösségi rádióba a politikai vélemény, mások pedig megfigyelik és kihangosítják, ha nekik itt valami nem tetszik, és a határátlépés társadalmi szintű elítélése becsatornázható. A politika ettől kezdve jobban is figyelte ezt a szférát. Később pedig már mondvacsinált szabálysértésekre is utazott, véli Tímár János. Gosztonyi Gergely viszont úgy fogalmazott a fent beidézett interjúban, hogy szerint mindennek ellenére a közösségi szféra „radar alatti működésben maradt”.

2010-ben aztán megszületett az új médiatörvény,³ s az új intézményrendszer bár továbbra sem foglalkozott a politika a szabad rádiókkal, mégis folyamatosan nehezedett a helyzetük. Részben a korábban említett pályázati kényszerek miatt, részben azért, mert a hatóság is egyre bürokratikusabban működött.

Ugyanakkor a 2010-es törvénynek Gosztonyi szerint akadt erénye is, hiszen maga a szektor megmaradhatott és átneveződött nem nyereségérdekeltekből közösségivé, ami jobban megfogja a jellegzetességeit. Nem általánosan történt ezután a támogatás, hanem egyedi elbírálás alapján, ez pedig szép fokozatosan engedte beszívárogni a politikát a bürokráciába, a közigazgatáson keresztül pedig a bírálókatba.

Mások, például Péterfi Ferenc, szerint azáltal, hogy közösségi elnevezésű lett szinte minden helyi adó, rejtve maradt a szórakoztató – kereskedelmi, a politikai, és az önkormányzati-propagandisztikus – funkció. A támogatási keretek nagyságrendileg nem növekedtek, a pályázók számosságukban viszont sokszorosára emelkedtek, a korábbi szabad-közösségi rádió helyzete tovább romlott.

Szalay Dániel a *Média1* főszerkesztője azt állítja, hogy a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság (NMHH) számára már a minimális tájékoztatást sem adja meg 2024 óta. Nem kap választ például arra a kérdésre, hogy milyen frekvenciák kerülnek kiírásra. A dolgokról maximum utólagos tájékoztatást lehet kapni. Kérdés azonban, hogy lehet demokratikusan pályázni, ha azt sem lehet tudni, mikor milyen frekvencia szabadul fel.⁴

A kisközösségi médiumok biztonsága, különösen, ahol frekvenciára tartanak igényt, átalakult. Kapcsolatitőke-alapúvá vált, vagy úgy is lehet fogalmazni, hogy a biztonságuk megszűnt. A kapcsolati tőkétől függő fennmaradás a nyilvánosság terét úgy alakítja át, hogy az egyre inkább propaganda-fókuszú lesz. Korábban is volt kijárási, lobbitevékenység, sokat számított ki kit ismer, de a korábbi szabályok – ahogy azt Szalay Dániel saját tapasztalata alapján állítja – morálisan annyira erodálódtak, hogy a hatóság még a látszatra sem ad.

³ 2010. évi CLXXXV. törvény.

⁴ Zsolt Péter interjúja Szalay Dániellel 2024. 11. 17. (<https://www.youtube.com/watch?v=wgNWfazU2LE>)

Gosztonyi azt állította, hogy az új médiatörvény kialakítása során „nem éreztünk ellenszenvet, de beköszöntött az ügyeskedés” (ld. 1-es lábjegyzet). Éspedig azért, mert az új szabályozásban nagyobb szerepet kapott az egyéni elbírálás. Gosztonyi Gergely 2008–2009-ben vett részt a Szabad Rádiók Szervezete képviselőjeként a szabályozási vitákon.

Tímár János a hagyományos kisközösségi rádiók kiszolgáltatottságának növekedésére két másik okot látott. A Médiahatóság egy bürokratikus szervezet, és a hivatal nem csak a célért, de önmagáért is van. Általános kötelezettségeket mechanikusan kezdtek el behajtani. Például a hazai zenei kvótákat. A másik, hogy az új szabályozás a hálózatosodást támogatta. Ráadásul a Médiatanács ma már nem egy sokszínű politikai szervezet, hanem kormányközeli, állította Tímár. A kormányzati ellenőrzésnek és elvárásnak kiszolgáltatott civil médium természeténél fogva hajlana a megoldásfókuszra, de a versenyben meg fogják előzni azok, amelyek ezt kormányzati vagy helyi önkormányzati propagandával vegyítik.

Egy paradigmatiszta történet

A helyi kisközösségi rádiók története eltérő, ezek között vannak kiemelkedő, mint a Tilos, a Civil vagy a FIKSZ Rádió, amelyekről a legtöbb visszaemlékező tartalom található⁵ (Cs. Kádár et al. 1999), de két jóval kisebbet választottunk ki, mert ezek a narratívák mintaértékűnek tekinthetők.

Erdőkertes Veresegyház és Gödöllő mellett egy kis településnek számít, ráadásul a '90-es években még erősen falusias is, aztán agglomerációs szuburbanizációs vonzerejénél fogva mára eléri a 10 ezer főt. Miközben a népessége nőtt, a közösségi nyilvánossága áttevődött a Facebookra, ahogy ez más települések esetében is megfigyelhető. A Facebook-típusú nyilvános tér teljesen más természetű, mint a közösségi rádió által biztosított. Utóbbi civil társadalmi szerveződést, valódi közösséget és formalizált feltételeket biztosít, míg a Facebookon a látogatott felületeket ellepik az önreklámok, a társadalmi célú megnyilvánulásokból pedig hiányzik a szerkesztettség, az önkontroll és a megbízhatóság (Merkovity 2010). A Zöld Rádió Erdőkertesben még birtokolta ezeket az erényeket.

Egy ember működtette, aki a helyi Teleházat is üzemeltette. A Teleházak a '90-es években pótolni igyekeztek az internethez otthon hozzáférni még nem tudókat, ezek az intézmények központi támogatást kaptak, amivel elsősorban a kistelepüléseken lakók informatikai hátrányait orvosolták.

A Zöld Rádió működése is támogatást kapott, de nem az ORTT-től, onnan csak a frekvenciaengedélyt kapta, de egyéb pályázati lehetőségek a Teleház fejlesztése miatt rendelkezésre álltak, mind hazai, mind EU-s forrásokból. Ezek megírása már bőven meghaladta egy átlag falusi vagy városi lakos képességeit.

5 Ld. Péterfi Ferenc műsorát a Fiksz, a Tilos és a Civil Rádióról (<https://cba.media/695007>)

Informatikai tehetséget igényelt a megfelelő adatlapok lehívása, kitöltése, de aki a Teleházat működtette Erdőkertesen, az megoldotta ezt is, továbbá számos más helyi rádió indításában is segédkezett.

Nem önkormányzat finanszírozta és felügyelte a Zöld Rádiót, noha az támogatásért fordult ide is, és közben helyi konfliktusokat, közügyeket, társadalmi kérdéseket tartott napirenden. A klasszikus médiumokhoz hasonlóan a nyilvánosság azon pólusát látta el, amelyik problémafókuszú. A polgármester és a Zöld Rádió közt a viszony nem volt olyan felhőtlen, mint a helyi sajtó és az önkormányzat közt, ahol is a helyi újság szerkesztőjét az önkormányzat szerződtette, s mely írott sajtó a nyilvánosság kereteiben a propaganda felé pozícionálódott.

Egészen hasonló viszonyok alakultak ki a közeli Veresegyház Tavirózsa Rádiójánál, ami jóval komplexebb műsorstruktúrával, több önkéntessel működött, s nem úgy, mint a Zöld Rádió, ami egyszemélyes vállalkozás maradt. Van még egy különbség: a Tavirózsa Rádió mögött civil szervezet is volt, ez a szervezet több ízben képviselőt is juttatott az önkormányzatba, konfliktusfókuszát politikára tudta konvertálni – ma is van egy képviselőjük –, míg a Zöld Rádió (2005–2011) működtetője a 2010-es új médiatörvény után elhagyta az országot és jelenleg Angliában él.

Hogyan tovább?

A kívánatos normatív cél változatlanul a közszolgálati jelleg (Terestyéni 1995): azaz mind a helyi hatalommal egy együttműködő, korrekten tájékoztató, minél magasabb színvonalú, de ugyanakkor fogyasztókat vonzó és közösségépítő attitűd. A távolságtartó, de korrekt egyensúly akkor teremthető meg, ha a finanszírozás stabil és a szerkesztő közösségorientált. Ez alapfeltétele annak, hogy aztán a szabad média etikus propaganda felé mozduljon el, ha ez a fókusza, vagy megoldás-, illetve problémafókuszú legyen, ha ez a terület vonzza.

Lehetőségként látszólag minden biztosított: a 21. században kevés olyan település van, ahol ne volna írástudó ember, a piacra lépés költségei pedig kifejezetten alacsonyak. Nagyobb az anyagi biztonság, mint a korábbi évszázadokban; a technológiai fejlődés megkönnyíti a műsorkészítést. Ma már egy mobiltelefonnal is lehet jó hangfelvételt készíteni, az interneten való megosztása pedig szinte ingyenes. Podcastokat és vodcastokat pedig a YouTube-on nem csak professzionális újságírók, de civilek is készítenek. Ide fog behatolni a helyi civil életet bemutató helyi nyilvánosság, és ez nem lesz közömbös a helyi politika számára sem. A működtetés átláthatósága és konszenzusos jellege, a helyi pályáztatások, helyi támogatások lehetnek a demokrácia pillérei. Ugyanakkor megvan annak is a veszélye, hogy gyűlöletkeltő propagandisztikus tartalmak lépjek el a nyilvánosságot, ha és amennyiben a pénzügyi források ilyen tartalmak megrendelésére mennek.

A kisközösségi rádiók – ahogy a bevezetőben is írtuk – szinte teljesen eltűntek. Csak néhány maradt még talpon, mint a Tilos Rádió, mely frekvenciával is bír, vagy a Civil Rádió, ami már csak interneten sugároz. Ezek a rádiók viszont nem helyiek.

Versenyképességük még ezeknek is csökken az egyre professzionálisabb podcastok és vodcastok világában. A tematikai aprózódást már a '80-as években megjósolta a médiakutató Szecskő Tamás, aki egyébiránt maga is élete utolsó évtizedében közösségi rádiót hozott létre (3200.hu). Az elaprózódó tematika nem tesz jót a klasszikus tömegkommunikációs vegyes műsorszerkezetet követő civil rádióknak.

A ma divatos specifikált tematikájú podcastok mellett a kisközösségi rádiók életképessége a lokalitás. Az említett Zöld Rádió, vagy Szecskő Tamás Dió rádiója (1996-2016) bírt egy másik jellegzetességgel is, ami emlékeztethet a '20-as '30-as évek amerikai amatőr rádiózására, nevezetesen, hogy nagy jelentősége volt a rádiós technológia iránti érdeklődésnek. Mára a technológiai kihívás izgalma is háttérbe szorult, nem túlekednek itt a fiatal férfiak, a nem specifikált tartalomelőállító pedig a helyi lap lett. A kisközösségi lokalitással foglalkozó rádiók hálózatosodhatnak, egymás műsorait átvehetik.

Az önkormányzati helyi médiumok demokratikus működtetéséhez Reybrouck-tól (2017) vehetjük az inspirációt, és ezzel kapcsolatban komplex működtetési-felügyeleti modellt dolgoztunk ki (Zsolt 2023). A modell kidolgozásának és publikálásának idején (2018 után) volt is érdeklődés, de vagy csak olyan településről, ahol párton kívüli civilek nyerték meg a választást (Szentendre), vagy pedig ellenzéki képviselő részéről (2019 Soroksár, 2025 Veresegyház).

A komplexebb irányítási és finanszírozási rendszerek lényege az anyagi függetlenítés, az önreflexió, valamint a közéleti feladatok társadalmasítása. Hogy ezek az ideák nem megvalósíthatatlanok mi sem bizonyítja jobban, hogy akár a görögöknél, akár a reneszánsz idejében Velencében, működtek és nem csak a nyilvánosságuk volt demokratikusabb, mint esetenként a miénk, hanem a demokrácia egészében is érvényesült a fenti szempontok szerint. Ám hogy Reybrouck (2017) javaslatai sem találhatnak a nyugati demokráciákban meghallgatásra, annak oka véleményünk szerint az, hogy túlzottan hiszterizált a közélet, polarizált a politika és nehezen csatornázhatók be a demokratikus innovációk.

Szentendre esetében például a folyamatot az akasztotta meg, hogy az új városvezetés (2019) úgy érezte, az előző hatalom kiépítette a maga propagandamédiáját, és ha most felépít egy erősen önkorlátozó modellt, aligha lesz kiegyensúlyozott a nyilvánosság. Más helyen (Soroksár, Veresegyház), ahol az ellenzéki képviselők változtatnának a rendszeren, a képviselői többség hiába civil, már úgy véli, hogy az emberek rajongva szeretik a helyi lapot, nincs szükség semmilyen változtatásra. (2025 májusában a bizottsági ülésen másfél órás vita után azonban átment a médiaombudsman intézményének létrehozási javaslata. Alább írunk ennek lényegéről.)

A fentiek miatt – úgy tűnik igaz a mondás, hogy minden szentnek maga felé hajlik a keze – a demokráciafejlés csak lépésenként valósítható meg. Azonnal egy komplex modell bevezetése nem csak, hogy nem érdeke a helyi hatalmat nagy nehezen megszerző testületeknek, de nem is feltétlenül értik, mit hozna egy új rendszer a közösség számára és egyáltalán az ismeretlen modell megvalósíthatóságához sincs feltétlen bizalom, kultúra, vállalkozókedv. Két lépés azonban elindíthatja ezen az úton az önkormányzatokat. Az első lépés a helyi médiaombudsman szerepeltetése, a második a sajtótanács.

Médiaombudsmani rendszer és a sajtótanács

Két különböző módszerről beszélünk az ombudsman és a sajtótanács esetében, melyek a komplexebb rendszerben egymás mellé rakhatók, és a komplex rendszerrel szemben ezek finanszírozása nem merül fel kihívásként, bár a kiválasztás módja már sok konfliktust generálhat és erősen edukáló jellegű, ha a végén sikerül.

Az ombudsmani rendszer lényege, hogy keresünk valakit, aki a maga rendszerességével időről időre átnézi a lapot, vagy a helyi rádiót-tévét, és elmondja a véleményét, amit közzé is tesznek ugyanazon a felületen. Egy ilyen kísérletről tudunk, még a liberális Magyar Hírlap időszakából, ahol Majtényi Lászlót kérte fel a lap médiaombudsmanjának. Nem élt meg hosszú időt, nem kapott nagy társadalmi elismertséget, de a lényeg nem is ez, hanem hogy maga a szerkesztőség figyeljen erre. Egyetlen szabály van itt, hogy maga az ombudsman nem válhat publicistává az adott médiafelületen.

A Méltányosság Politikaelemző Központ (MPK) ilyen jellegű szolgáltatásokat ajánlott fel például a Magyar Nemzetnek (Méltányosság 2020), a 2010-es Magyar Hírlapnak (Méltányosság 2010) és a vörösiszap katasztrófa után az ATV-nek. El is készítettünk jelentéseket, hogy az adott szerkesztőségek lássák, körülbelül mire számíthatnának, ha megrendelnének egy ilyen jellegű szolgáltatást. Persze miért pont az MPK-t bízták volna meg ilyesmivel? Az ombudsman kiválasztása az adott médium igényességéből kell fakadjon. De egy helyi médium – melynek fenntartója az önkormányzat –, megtalálhatja a megfelelő ombudsmant, és megkérheti az adott médiumot, hogy építse be ezt a működésébe.

Első lépésként az ombudsman kiválóan emelheti a helyi médium konfliktusérzékenységet és színvonalát, feltéve természetesen, hogy tényleg olyan személyt választanak ki egy ilyen szerepre, aki nem a helyi hatalom propagandistája. Épp ezért, mint említettük, a kiválasztás továbbra is demokratikus kihívás, ajánlható, hogy ne nevezzenek ki örökös ombudsmant, egy adott személy működése időkeretek közé legyen szorítva, a kiválasztás módja pedig konszenzuális legyen, ne demokratikus.

A sajtótanács történeti amerikai kialakulási modelljét először a Méltányosság felületén ismertettük (Méltányosság 2025), majd néhány évvel később a gyakorlatban is megvalósítottuk. A Civil Rádió kuratóriuma belement abba, hogy legyen sajtótanácsa (Gyurkó et al. 2019). Szakmai véleményvezéreket kértünk fel, hogy legyenek egyszerű rádióhallgatók, és egy bizonyos időintervallumban mindannyian kapcsolják be a Civil Rádiót, hallgassák meg ugyanazt a műsort, majd aztán ők leültek egy kerekasztalhoz, itt véleményüket megfogalmazták, melyből önálló műsor készült és szintén adásba került. Olyanokat kértünk fel, akik valamikor maguk is médiaemberek voltak, noha ez nem kritérium, sőt, a klasszikus médiaemberek nem véletlenül a konfliktusok felmutatásának hiányát kérik számon, mert ők maguk ebben szocializálódtak. Fontos viszont, hogy olyanok legyttek felkérve, akiknek tanácsaira érdemes volt odafigyelni. Bárki, aki véleményvezér (opinion leader), alkalmas lehet a szerep ellátására. Az amerikai történetben beemeltek a sajtótanácsba olyat is, aki rendszeresen kritizálta a médiumot, a laptulajdonos pedig

vacsorára hívta az állandó társaságot, és szándékosan, hogy ne zavarjon, mindig csak a vacsora második felére érkezett. Ebben a történetben maga a médiatulajdonos akart közelebb kerülni a fogyasztókhoz és így akart szolgáltatóbarátabbá válni.

A Civil Rádió két sajtótanácsot készített. Nehéz megtartani egy ilyen grémiomot, és nehéz a műsorkészítőknek is szembenézni a kritikákkal, melyet kapnak. Ez két ok, amiért a sajtótanács nem könnyű műfaj. Nyilván ez is könnyebben megy olyan esetben, ahol helyi közösségről van szó, ahol az önkormányzat ezt esetleg finanszírozza, ha többel nem is, de egy vacsorameghívás erejéig. Itt készülhet el a felvétel, ami némi utómunkával aztán bekerülhet a helyi lapba vagy más médiumba. (Ha a dolog hangulatát akarjuk megérteni, gondoljunk még Kepes András Desszert című műsorára.)

A Civil Rádió nem is tudta fenntartani a műfajt. Műsorkészítői kellően autonómok és egymástól függetlenek voltak ahhoz, hogy kíváncsiak legyenek egymásra, épp ezért ott tartósabbnak bizonyult a „Hallgassuk újra” rendszer. Itt a hétvégi ismétléseket mindig más tagnak kell kiválasztani, ezzel is rákényszerülve arra, hogy legalább egymás adásaira odafigyeljenek. Olykor ezek megbeszélésre is kerülnek. Egy kisközösségi civil rádió számára a szerkesztői hangulat megteremtése is kihívás, hiszen itt mindenki pénz nélkül dolgozik. Viszont az önkormányzati médiumok írói és szerkesztői fizetett alkalmazottak, itt az elvárás nyugodtan emelhető egy sajtótanács visszacsatolással vagy egy ombudsmani rendszer beépítéssel.

Befejezésül

Változó környezetet, változó médiaszabályozást mutattunk be, de hisszük azt, hogy a demokráciafejlődés alapja a nyilvánosság, melyben a helyi nyilvánosságnak van a lehető legnagyobb esélye arra, hogy közösségivé váljon. Olyan közösségivé, ahol nincs a gyeplő a lovak közé dobva, ahol a demokratikusan megválasztott képviselőtestület gyakorol kontrollt, mert önkorlátozásokat épít be és mert körkörös rendszerben folyamatosan javítgatja magát. Cikkünkben többször tettünk utalást arra, hogy egy ilyen rendszer mennyire komplexszé tehető, az erről szóló podcastot (Kubatovics 2022) *A helyi média felépíthetősége* címmel ajánljuk is a téma iránt mélyebben érdeklők számára.

Kutatásunk célja az volt, hogy számot vessünk a kisközösségi rádiózás alakulásáról. Ezek az alkotó közösségek a '90-es évtizedben számottevő szereplői voltak a tágabb nyilvánosságnak. A nyilvánosságban azonban a kisközösségi rádiók által elért eredmények továbbélnek, átmenthetők. ezeket az átmentési kísérleteket fedeztük fel a helyi médiában. A helyi médiában tevékenykedő civilek professzionizálhatók, közösségteremtési igényük felkarolható, tájékoztatási hajlandóságuk szervezhető, értékteremtő vonásaikat illetően pedig a fókusz a megoldások demokratikus mediációja és keresése lehet. Ez a megoldáskeresés az, ami már a kisközösségi rádiózás sajátossága is volt. Kutatásunk során ezen értéktartalmak áttevődésének lehetőségét bizonyítottuk.

Irodalom

- 3200.hu (2017): *Elhunyt Dr. Szecső Tamás A Dió Rádió atyja*. <https://3200.hu/2017/09/06/elhunyt-dr-szecsco-tamas-dio-radio-atyja/>
- Alinsky, D. S. (1971): *Rules for Radicals: A Pragmatic Primer for Realistic Radicals*. Random Hause.
- Aronson, E.–Pratkanis, A. (1992): *A rábeszélőgép*. AbOvo Kiadó.
- Bajomi-Lázár P. (2000): Közszeroláati rádiózás Nyugat-Európában. *Membrán Könyvek*, 6., Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Clark, R. (2024): *Radio Caroline: The True Story of the Boat That Rocked*. The History Press.
- Gordon, J. (Ed.) (2012): *Community Radio in the Twenty-First Century*. Oxford–Berlin–New York: Peter Lang Verlag.
- Cs. Kádár P.–Giczey F.–Péterfi F.–Thuróczy G.–Weyer B. (1999): *Szabadon – a szabad közösségi rádiózás lehetőségei Magyarországon*. Budapest: Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete.
- Gosztonyi G. (2007): Kisközösségi rádiók Magyarországon. *Médiakutató*, 2007 Ősz. https://mediakutato.hu/cikk/2007_03_osz/03_kiskozossegi_radiok
- Gyurkó Sz.–Mészáros A.–Weyer B. (2019): *Sajtótanács*. <https://kronika.civilradio.hu/sajtotanacs-2019-marcius-13/>
- Habermas J. (1993): *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltása*. Budapest: Gondolat.
- Husztí-Szalma G. (2023): Csődület támadt... *Médiakutató*, 2023, Tél, pp. 17–33. https://mediakutato.hu/cikk/2023_04_tel/03_moralis_panic_nok_nadragviselet_szazadfordulo.pdf
- Kubatovics Á. (2022): *A helyi média felépíthetősége*. <https://ikmedia.hu/podcast/638c7aaf1f7630013d39bf2>
- Luhmann N. (2008): *A tömegmédia valósága*. Budapest: Gondolat – AKTI.
- McQuail, D. (2015): *A tömegkommunikáció elmélete*. Budapest: Wolters Kluwer.
- Méltányosság (2010): Sajtótanács – 2010 – foci VB, Sajtótanács – Magyar Hírlap – Külpolitikai rovat, szlovák választások. <https://meltanyossag.hu/?s=sajt%C3%B3tan%C3%A1cs>
- Méltányosság (2020): *Sajtótanács elemzés az ATV vörösiszap-katasztrófa hírközléséről*. <https://ikmedia.hu/article/5f6b47d716619c10e4096566>
- Méltányosság (2025): *A média közösségképviselése*. <https://ikmedia.hu/article/67c97d60f6153a0013ca1d31>
- Merkovity N. (2018): *A figyelemalapú politika a közösségi média korában*. NMHH Médiatudományi Könyvtár. <https://nmhh.hu/dokumentum/196007/MK32web.pdf>
- Pál G. (2004): Tereket nyitó kulcskategória – A gyűlöletbeszéd fogalma a magyar politikai diskurzusban 1994–2004. *Politikatudományi Szemle*, 20., (1), pp. 97–116. https://poltudszemle.hu/wp-content/uploads/2023/07/fullissue_PoltudSzemle-2011-1.pdf
- Reybrouck D. (2017): *A választások ellen*. Budapest: Gondolat Kiadói Kör.
- Terestyéni T. (Szerk.) (1995): *Közszeroláatiság a médiában. Ábránd vagy realitás?* Budapest: Jel-kép Könyvtár.
- Zsolt P. (2023): A demokrácia gyerekcipőben. *Méltányosság*, <https://meltanyossag.hu/demokracia-gyerekcipoben/>